

УДК 81'255.4

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Олена Чепурна

*Криворізький інститут Кременчуцького університету
економіки, інформаційних технологій і управління,
м. Кривий Ріг, вул. Революційна, 5, 50000*

Розглянуто проблему комплексного дослідження лінгвостилістичних особливостей у перекладі художніх текстів. Висвітлено питання денотативної, конотативної та фонові інформації, індивідуального стилю, а також стилістичних засобів усіх рівнів мови.

Ключові слова: денотат, конотація, фонові інформація, індивідуальний стиль, тропи, засоби образності.

Сучасну культуру будь-якого народу неможливо уявити без художнього перекладу. Ідейне, тематичне, жанрове збагачення літератур і культур різних народів було б неможливим за умов його відсутності. Перекладач не просто дослівно передає зміст оригіналу, він повинен відтворити настрій, духовний зміст твору. В. Гумбольдт порівнював вивчення іноземної мови із “набуттям нової погляду, який додається до нашого старого сприйняття світу... і лише тому, що до чужої мови ми певним чином переносимо своє власне світосприйняття і своє власне мовне відчуття, ми не усвідомлюємо із цілковитою ясністю всіх результатів цього процесу” [3, с. 375].

Питанням стилістики художнього тексту у різні часи займалися А. Федоров [5], І. Арнольд [1], В. Кухаренко [5] тощо. Мета даної статті розглянути переклад художньої літератури комплексно як багатоаспектну проблему, що висвітлює текстовий й поза-текстовий рівень стилістичних особливостей у художньому творі.

Поняття змісту в тексті охоплює матеріально-логічну, ідейно-пізнавальну сфери висловлювання, його емоційну насиченість, здатність впливати на розум і почуття читача. Ця здатність пов'язана насамперед із стилістичною насиченістю образу. У цьому полягає вся складність пошуку функціональних відповідників при перекладі у тих випадках, коли неможливо відтворити ту чи іншу граматичну форму чи лексико-стилістичну особливість оригіналу, з одного боку, і матеріальну сутність, з іншого. Конкретне художнє значення кожного окремого образу визначається його місцем у мовній системі твору, його зв'язками з характером системи в цілому. Можна стверджувати, що аналіз мови художнього тексту як внутрішньо організованої системи і складає предмет дослідження стилістики окремого твору.

Для підсилення експресивної функції у художньому творі використовуються фігури мови, що передають не тільки денотативну, а й конотативну інформацію. Завданням

стилістичного аналізу тексту є дослідження взаємодії предметно-логічного змісту повідомлення (інформація першого плану, денотативна інформація) та стилістично відміченої інформації (інформації другого плану або конотативна інформація), яка дає нам змогу побачити відношення мовця до об'єкту мовлення, співрозмовника та ситуації спілкування.

Конотативна інформація виконує наступні функції: емотивну (передача почуттів), волюнтативну (волевиявлення та спонукання адресата до бажаної дії), апелювативну (привернення уваги), контактоустановчу (прояв уваги), естетичну (вплив на естетичне почуття адресата). У художньому тексті денотативна та конотативна інформація часто передається за допомогою денотативно-емотивної та конотативно-емотивної лексики. Відмінність денотативно-емотивної лексики від просто денотативної полягає у передачі емоційного ставлення того, хто говорить до дійсності. Це стилістично маркована, оціночна лексика.

Дослідники також оперують поняттям фонові інформації (соціокультурні відомості, що є характерними лише для певної нації або національності, опановані багатьма їхніми представниками і відображені у мові цієї національної спільноти). Зміст фонові інформації охоплює насамперед специфічні факти історії і державного устрою національної спільноти, особливості її географічного середовища, характерні предмети матеріальної культури минулого і сьогодення, етнографічні і фольклорні поняття і т. п. – тобто все те, що в теорії перекладу зазвичай іменують реаліями [5].

Крім звичайних реалій, фонову інформацію містять в собі реалії особливого виду, які можна назвати асоціативними. Ці реалії пов'язані з найрізноманітнішими національними історико-культурними явищами і доволі своєрідно втілені у мові. Асоціативні реалії не знайшли свого відображення в спеціальних словах, в безеквівалентній лексиці, а “закріпились” в словах звичайних. Вони знаходять своє матеріалізоване вираження в компонентах значень слів, у відтінках слів, в емоційно-експресивних обертонах, у внутрішній словесній формі тощо, виявляючи інформаційні розбіжності понятійно-схожих слів у мовах, що порівнюються. Тобто “фонова інформація” і “реалія” по суті є синонімами [5].

Важливу роль в художньому творі відіграє стилістична семасіологія, яка досліджує різноманітні тропи образності та емоційної виразності. Образність – передача загального поняття через конкретний словесний образ. Під словесним образом розуміємо використання слів у таких сполученнях, які дають можливість посилити лексичне значення додатковими емоційно-експресивними та оцінними відтінками.

У художньо-белетристичному стилі тропи сприяють більшому розумінню тексту, увиразнюють та упорядковують виклад, та основна функція тропів у мові художніх творів – зображальна естетика. До тропів як в англійській так і в українській мовах відносять порівняння, метафору, епітет, метонімію, синекдоху, персоніфікацію, алегорію.

Також в текстах художнього стилю доволі часто зустрічається явище синонімії, яке по-різному трансформується в тих чи інших стилістичних фігурах мови. Це явище базується на взаємодії близьких значень, котрі виражаються не через варіанти одного слова, а через варіанти-різновиди або слова-синоніми. Стилістиці властиве більш широке розуміння синонімії – синонімія різнопланової стилістичної тональності: фразеологічна синонімія, синтаксична синонімія, морфологічна та словотвірна. Стилістичні

синоніми, які належать до одного й того ж функціонального стилю можна розподілити на групи: парні синоніми, синоніми-штампи (дублети), синонімічні варіації, ситуативні або контекстуальні синоніми. Компонентами синонімічного ряду можуть виступати евфемізми та перифрази.

Явище антонімії (як і синонімії) пов'язане з полісемією або багатозначністю слів; багатозначне слово може мати декілька антонімічних відповідників. Антонім є одним із найважливіших стилістичних засобів не лише завдяки своїм внутрішнім семантичним властивостям, пов'язаним із називанням протилежних за значенням реалій, а й тому, що антонімічні протиставлення не є чимось обмеженим. Автор може використовувати антоніми не за загально прийнятним сприйняттям явищ, а й залежно від особливостей індивідуального світосприймання. Антоніми дають можливість створити контрастну характеристику образів, є основою художнього прийому зіткнення. Антоніми поділяють на загальномовні (голосно – тихо, day – night) та контекстуальні або авторські. Контекстуальні антоніми завжди образні. Антонімія знаходиться в основі таких художньо-зображальних прийомів як: антитеза, оксиморон (епітет-оксиморон), іронія (іронічне зіставлення). В основі антитези лежить антонімічна пара (загальномова чи контекстуальна). Антитеза дає можливість створити виразний об'ємний образ, в ній використовується різке й несподіване зіткнення різнорідних понять.

Своєрідно реалізуються явища синонімії та антонімії в таких явищах стилістики, як: мовна градація - послідовне розміщення словосполучень, при якому емоційна тональність вислову стає інтенсивнішою ("I'm sorry. I'm so very sorry..."); розрядка – явище зниження емоційної картини повідомлення як результат закінчення фрази або словом антонімом зі зниженою тональністю; гіпербола; літота.

В стилістиці української мови на відміну від англійської доволі часто, особливо в усній народній творчості та літературних творах, уподібнених народній формі зустрічаються такі стилістичні явища, в основі яких закладена синонімія: плеоназм – подвоєння близькозначних лексичних одиниць, що використовується як засіб стилізації під фольклорні фрази (тишком-нишком); тавтологія – поєднання однокореневих слів для підсилення експресивних відтінків позначуваних ними понять. Здебільшого це словосполучення фразеологічного типу (тьма-тьменна).

Лексико-стилістичні вимоги до мови перекладу пов'язані з вимогами зрозумілого і чіткого розкриття образу оригіналу. Встановлення схожості чи відмінності у характері матеріально-сміслових зв'язків між словами і словосполученнями або несумісності одного з іншим (тобто закономірності співвідношення семантичних особливостей двох мов) є складним завданням для перекладача, адже лексико-фразеологічні закономірності у межах окремих мов ще й досі докладно не вивчені. Кожний випадок має багато елементів, які нелегко узагальнити. Один із шляхів перекладу – зміна матеріального значення слова або характеру вживання слова.

У процесі перекладу художньої літератури принциповим є питання передачі національної своєрідності оригіналу. Існує ризик або втратити специфіку одного зі стилів мови перекладу, або використати забагато екзотичних і незрозумілих слів. Слід пам'ятати, що національне забарвлення не можна звести до певної формальної особливості мови й розглядати разом із питанням про той чи інший елемент словникового складу мови (як діалектизм чи граматична форма).

Специфічною рисою художньої літератури є індивідуальна своєрідність творчості письменника, що являє собою складну систему пов'язаних між собою особливостей, які стосуються всієї тканини твору, відбивається в образах мови та знаходить своє відображення в системі використаних мовних категорій, створюючи єдність зі змістом. Вона пов'язана зі світоглядом автора, з його естетикою і естетикою літературної школи та епохи і передбачає різноманітність проявів – як в площині змісту, так і в площині мови. Найоптимальніше рішення при перекладі: повноцінна передача індивідуальної своєрідності з урахуванням всіх його особливостей і вимог мови перекладу. Необхідно зіставити переклад з оригіналом, враховуючи зв'язки зі світоглядом автора, національного і літературного середовища, щоб перевірити, чи адекватно він переданий при перекладі.

Слід пам'ятати і про індивідуальну манеру перекладача: вона або співзвучна оригіналу, або, навпаки, лише сумісна з ним тією чи іншою мірою, або суперечить йому. Творча індивідуальність перекладача – поняття особливе, бо мистецтво перекладу є мистецтвом перевтілення, відтворення оригіналу. Результат процесу перекладу значною мірою залежить від здатності розкрити свої власні художні можливості.

Отже, зазначена проблема визначається різноаспектною дослідницькою сферою, а тому накреслює подальшу перспективу докладного аналізу стилістичних явищ на різних рівнях мови в процесі перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Арнольд И. В.* Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) / Владимир Игоревич Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981. – 345 с.
2. *Гумбольдт В.* Язык и философия культуры / Вильгельм Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.
3. *Домашнев А. И.* Интерпретация художественного текста / А. И. Домашнев. – М. : Просвещение, 1989. – 235 с.
4. *Кухаренко В. А.* Практикум з стилістики англійської мови (англійською мовою) / Валерія Андріївна Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 159 с.
5. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода / Андрей Венедиктович Федоров – СПб. : Изд. дом “Филология три”, 2002. – 416 с.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2014

Прийнята до друку 04.03.2014

STYLISTIC ASPECTS OF TRANSLATION IN DISCOURSE

Olena Chepurna

*Kryvyi Rih Institute of Kremenchuk University of Economics,
Information Technology and Management,
5, Revolyutstsiyna St., Kryvyi Rih*

The article deals with the problem of complex linguistic means investigation in belles-lettres texts. The concepts of denotation and connotation, nonce words, individual style, all levels of stylistic analyses in the process of translation are studied.

Keywords: denotation, connotation, stylistic analyses, individual style, nonce words.

**ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ**

Елена Чепурная

*Криворожский институт Кременчуцкого университета экономики,
информационных технологий и управления,
Кривой Рог, ул. Революционная, д. 5, 50000*

Рассматривается проблема комплексного исследования лингвостилистических особенностей в переводе текстов художественной литературы. Затрагиваются вопросы денотативной, конотативной, фоновой информации, индивидуального стиля, а также стилистических приемов всех уровне языка.

Ключевые слова: денотат, конотация, стилистический анализ, фоновая информация, тропы, приемы образности.